

En reseskildring från Europa 1842

Minnen
Reflektioner
Skizzer
av
Karl Kullberg

EN RESESKILDNING FRÅN
EUROPA 1842

MINNEN, REFLEKTIONER, SKIZZER

KARL KULLBERG

B-InteraQtive Publishing

Copyright © 2016 B-InteraQtive Publishing (nyutgåvan)

Nyutgåvan

Titel: En reseskildring från Europa 1842 - Minnen, reflektioner, skizzer

Författare: Karl Kullberg

Nyredigering: LarsGöran Boström

Omslag och formgivning av ZoeArt

Utgiven av B-InteraQtive Publishing

ISBN: 978-91-88289-05-6

Originalutgåvan

Originaltitel: BREV, ANTECKNINGAR OCH SKIZZER FRÅN UTLANDET.

Förra delen.

AV KARL KULLBERG. STOCKHOLM,

TRYCKT HOS L. J. HJERTA, 1844.

Innehåll

Om Karl Kullberg	1
Kort biografi om Karl Kullberg	4
Sjöresa Lübeck och Hamburg » Minnen och reflektioner.	5
Berlin » Minnen och reflektioner.	27
Dresden » Fragment ur ett brev.	49
Prag » Minnen och reflektioner.	61
München » Modellens hämnd » Skizz.	75
Alpfärd » Minnen och reflektioner.	105
Emellan Amsteg och Flüelen » Minnen och reflektioner.	118
Lausanne » La pieuse » En skizz.	130
Lausanne » Tystnad! » Ur ett brev.	149
Milano » La Dame Noire » En skizz.	155
Paris » Fragment ur ett brev.	180

Om Karl Kullberg

MEÐ följande ord ger Karl Kullberg inte bara en introduktion till samhällslivet under hans verksamma tid från mitten av 1830-talet till hans alltför tidiga död 1857, utan samtidigt en föresats i vilken hans mångsidiga, skarpsynta och granskande författarskap vilar, en lycklig förening av journalistik, stor berättarkonst och smäktande poesi.

»Den allmänna jäsningsanda, som i detta ögonblick genomgår Europa, skaffar sig allt mera och mera luft, ty det ligger i sakens natur, att en hel tidsandas strävande framåt icke skall kunna motarbetas varken av dem, som står i portgången och ropa över tidens murkenhet, eller av ett "tiers parti", dessa amfibier, som vilja allt och kunna intet.» Karl Kullberg

Sällan har någon fångat inte bara händelseutvecklingen utan också själva känslan i samhällsandan i en omvälvande tid som Karl Kullberg. Det var en uppbrottstid med många likheter med den vi nu lever. Då hade precis övergången från bondesamhällets inrutade värld till industrisamhällets rovdrift påbörjats. Den nya samhällsklassen proletärerna och dess skenbara frihet beskrev Kullberg bland annat på följande sätt:

». . . proletärer, vars framtid är lördagskvällen, då den får sin veckopenning likviderad, vars frihet är söndagen, då den får tjäna en Herre, vilken aldrig förskjuter, aldrig förtrycker, aldrig driver till det yttersta. Ty, fastän denna klass åtnjuter en skenbar frihet, är, för den ytliga betraktarens ögon, sin egen, har, som fågeln i luften, världen för sig öppen, skall man likväl, vid närmaste skärskådande, finna den fångslad i bojor, hållfastare, än många av järn, tunga nästan som förbrytarens.»

Idag lämnar vi detta på Kullbergs tid annalkande industrisamhälle bakom oss, industrin effektiviseras och automatiseras, och människor kommer att

i allt ökande grad söka inkomst från annat håll, precis som jordbrukets arbetskraft tvingades göra på 1800-talet. Med samma skarpa genomträngande blick skriver han om det gryende industrisamhällets imperialistiska drag och skenhelighet:

»Utav den industrifeber, som nu smittar Europa, spordes i England de första symptomen. Där först predikades, medgivom det gärna, med sällspord talang de materiella intressernas lika sinnrikt som falskt uppställda moral. Också yttrade redan på sextonhundratalet den bekante Bayle: ”att evangelium borde nitiskt förkunnas de vilda folklagren inom eller i grannskapet av Englands utomeuropeiska besittningar, ty kunde man endast bibringa dessa så mycken kristendom, att de för framtiden lade sig till, att därmed skyla sin nakenhet, uppstod dymedelst en för moderlandets fabriker betydelsefull fördel, en möjlighet till nationalvinst, som icke finge förbises.»

Likväl, som det inledande citatet förkunnar var inte Karl Kullbergs värld svartvit som vi då som nu kan finna i många dagstidningars spalter eller i politikens retorik. Han bejakade i grunden teknikutvecklingen och det fria ordets utbredning, liksom entreprenörskap, men ville komma till rätta med avarterna. Han verkar inte ha haft någon fast ideologisk hemvist, vilket han vid flera tillfällen kritiserades för, men alltigenom var han humanist med ett stort socialt patos, där ett konkret exempel är hans skaldestycke »Den siste Menniskan» utgiven 1843. Tryckt på främre omslaget står präntat »Inkomsten af upplagan tillfaller den i Kalmar stad nyligen stiftade Arbetsklassens Enke- och Pupill-kassa».

Det är inte varje dag man träffar en frände, ibland kan det ta månader och år innan man finner någon som gör verklig skillnad. Och så händer det, i detta fall var det en genial men helt bortglömd 200-åring, en gränsfarare som stod upp för de svaga i samhället och samtidigt gick i tvekamp med pompösa skribenter och andra auktoriteter, och ändå var välsedd i de finaste kretsarna i Stockholm. Han var en man med tillträde till alla salonger, vilket väckte både beundran och avund. Likväl, efter hans första stora resa genom Europa 1842, 29 år gammal, verkar han inte bara kommit hem mera världsvan och belevad, han verkar också ha tröttnat på sällskapslivet i societeten, och flyttade kort efter hemkomsten till Kalmar. Han hade redan i slutet av 1830-talet

tjänstgjort som häradshövding på den småländska landsbygden och hans kärlek till den småländska myllan och smålänningarna skiner gång på gång igenom i hans författarskap. Kalmar kom på 1840-talet att fungera som utgångspunkt för flera resor ner på den europeiska kontinenten samtidigt som han ingick i den nystartade dagstidningen Barometerns redaktion, som än idag arbetar med att ta lufttrycket på samhällsklimatet. Senare kom han även att ingå i den gamla trätobrodern, vid denna tid liberala, Aftonbladets redaktion.

Efter att ha läst åtskilligt av vad Karl Kullberg har skrivit, kan sägas att ifråga om mångsidighet, berättarkonst, människoskildringar och samhällsanalys, att han utan tvivel kan nämnas i samma andetag som August Strindberg och Vilhelm Moberg. Kullberg hade därtill en förkärlek till satir och humor, liksom att upphöja kvinnan för hennes egen kraft ofta i strid med den gryende kvinnoaksrörelse som ägnade sig åt annat. Andra frågor han både i sin litterära- och sin journalistiska gärning ägnade mycket tid åt var brott och straff, tiggeri, religiös skenhelighet, människans natur i olika situationer och störst av allt kärleken. Många gånger är betraktelserna tidlösa, i andra utgör de historiska dokument från en mästerlig författare med koll på sin samtid. Fast det är ändå berättaren Karl Kullberg som gör att han tillhör de allra främsta. Nästa år, 2017, är det 160 år sedan Karl Kullberg avled. Med anledning av detta och att vi åter lever i uppbrottstider lyfter vi nu denne store författare ur glömskans gömmor med utgivning av tre av hans verk i nyredigering. Hans ord klingar vackert och intresseväckande som historiskt dokument men berättar också mycket om vår egen tid.

Nedan följer en kort biografi om Karl Kullberg och vill ni veta mer kan ni följa Gränsfararebloggen på www.gransfarare.com.

LarsGöran Boström, 19 oktober, 2016

Kort biografi om Karl Kullberg

MED mångsidighet i form av humor, pennans snillrika elegans och en skarpsynthet som trängde ända in i kärnan av sakens natur nyanserade Kullberg 1800-talets mitt åt en hyllande läsekrets.

1813, den 23 augusti, Karl Kullberg föddes i Stockholm

1831 vann som artonåring Svenska Akademiens pris för skaldestycket »Leopold»

1832 Juridisk-filosofisk examen vid Uppsala Universitet

1835 Arbetade i hovrätten och som kammarjunkare

1835-36 Litterära genombrottet med »En ung mans memoirer – Skildringar ur Stockholms livet» som gavs ut anonymt i tre delar

1836-38 Chefredaktör och grundare av tidskriften Freja

1838 Hovrättsexamen

Slutet av 1830-talet Häradshövding i Småland

Mitten av 1840-talet ingick i dagstidningen Barometerns redaktion

1842-45 Resor på europeiska kontinenten

1844 Reseskildring från Kullbergs första Europaresa 1842: »Bref, anteckningar och skizzer från utlandet» utkommer (Ges nu ut i nyutgåva under titeln »En reseskildring från Europa 1842 – Minnen, reflektioner, skizzer»)

1845 flyttade till Kalmar

1846-56 medarbetare på Aftonbladet

1847 Romanen »En sommar i Småland» utkommer (Ges nu ut i nyutgåva under samma titel)

1851 Övertog faderns adelstitel efter dennes död

1856 Flyttade tillbaka till Stockholm vid slutet av detta år

1857 den 29 juni avled i sviterna av långvarig sjukdom

Sjöresa Lübeck och Hamburg » Minnen och reflektioner.

DET svenska ångfartyget Gauthiod stannade en vacker vårafton i maj 1842 utanför Warnemünde i ändamål att lämna av och ta emot passagerare. Från tyska stranden sköt genast ut en liten ångbåt av särdeles smånätta dimensioner som muntert rullande på vågen styrde sin kosa emot oss. Snart låg den i skydd av det större fartyget och en svärm gäster välde över däck, med särdeles uppmärksamhet tog de våra passagerarpersoner i ögonsikte, och inte utan en viss sympati mönstrade ångskonertens eleganta inredning.

Rostock, vars flerfaldiga torn spirade upp från tyska kusten tycktes av allt att döma inte vara någon liten stad. Men den egna karakteristiska nyfikenheten hos de besökande därifrån, talade dock med tornens skjutande i skuggan, om motsatsen. En större nyhet hade likväl dessa gäster med sig ombord. »Hamburg brinner!» var den alldeles oanade underrättelse som snart ljöd i varenda vrå av skeppet från galljonen till nakterhuset. Man kände redan några detaljer, man anade resten. Samtidigt som uppgiften bestämt bestreds av några hamburgare som befann sig bland passagerarna på fartyget. Ett eller två hus kunde måhända brinna i Hamburg, allt därutöver vore omöjligt. Med sådana släckningsanstalter, med en sådan massa alltid tillgängligt oförskräckt sjöfolk som den gamla Hansastaden innehade, fordrades det eldregn från himmelen för att kunna fortplanta lågorna. De goda rostockarna förklarades fara endast med osanningar. Man hade roat sig på deras bekostnad för påståendet var alldeles orimligt. Visserligen återopade de sig på brev och på trovärdiga personers utsago. Det var och förblev

omöjligt att Hamburg kunde brinna. Så kunde inte försynen försynas sig mot den andra handelsstaden i världen.

Man måste dock till rostrockarnas heder medge att de inte tog beskyllningen för osanning särdeles allvarligt, utan sökte ganska förnuftigt sin tröst under däck. Därifrån förkunnade snart smällen från champagnekorkar att druvan från Epernay, av svenskt fartyg fört från Stockholm välkomnades av tyska gommar. En egen kretsgång! Ett tänkvärt kringirrande! Champagnen som likväl varken var från Jacksons eller Cliquots, måtte emellertid ha funnits särdeles välsmakande, för endast efter åtskilliga artiga påminnelser, lämnade de upprymda gästerna Gauthiod som skulle fortsätta sin resa och vars skovlar redan började förråda en viss otålighet medan de plaskande vande sig i det fradgande vattnet.

Äntligen var främmande av båten och ångfartyget sköt åter sin gamla fart. Mörkret började bryta in, en tämligen frisk bris blåste utifrån sjön, och vågorna visade, koketterande, sina svällande former mellan vita garneringar. Själva tycktes hamburgarna bli tveksamma med anledning av vad de hört. Känslan av rusk och kyla stämde måhända ned deras nyss visade stolta förtrostan. De gick, sinsemellan rådslående, av och an på däck, och kanske stannade de slutligen i den åsikten att Hamburg ändå möjligtvis kunde brinna. Jag vet inte om de på detta sätt ansåg sig sätta en gräns för den omkringgripande branden, men nog framskaffades skyndsamt åtskilliga drycker som flitigt förbrukades, fastän i en sinnesstämning vars grundton obestridligt var melankolisk.

Klockan omkring halv tolv, då jag hunnit somna in vid den som aftonlektyr betraktad, tämligen tröglästa »Reichardts Passagier», rörde en av mina reskamrater lätt vid min arm och sade till mig att om jag ville se Hamburg brinna borde jag bege mig upp på däck.

För mina yrvakna sinnen klingade denna inbjudning tämligen sällsam, ännu hade vi antagligen tio till tolv sjömil till Travemünde, därifrån till Lübeck två mil samt vidare till Hamburg nio och en halv. Vad kunde här finnas att se på det respektabla avståndet av en tjugo mil, även om man antar att fågelvägen räknat, dessa distanser betydligt kunna förkortas? Emellertid, och då den utlovade synen föreföll mig alltför makalös för att länge kunna hålla mig på avstånd rafsade jag i hast ihop mina klädesplagg, och störtade måhända något ofullständigt ekiperad upp för salongstrappan.

Hamburg brann verkligen, men inte i stoftet, utan i skyn. Där såg man tydligen lågorna kämpa med varandra, på somliga punkter ge efter, på andra rasa ut med fördubblad kraft. Det var en fruktansvärd återspeglning i höjden av vad som tilldrog sig därnere. Det var ett eldhav som böljade i skyn.

Halvt skönjbart framskymtande i dunklet kunde man märka, den ena gruppen av gestalter bredvid den andra som tiggande och med olika attityder, som visade sig på olika punkter av skeppet. De var liksom skygga att vara vittnen till det fruktansvärda skådespelet. Några skraddargesäller som ämnade utvandra till Norra Amerika, kocken med sin vita nattmössa, maskinisten till hälften uppstigen ur sin flammande underjord, ett par damer med kapporna tätt slutna kring sina av nattkylan darrande lemmar, de båda hamburgarna, av vilka den ene höll handen över ögonen som om han därmed ville tillintetgöra skenet av den förfärliga sanning som ur ett avlägset fjärran glänste mot honom. Se där så många bländverk skiftandes bilder som på det dunkla skeppsdäcket rörde sig och fick skepnad. I en slags skrämtdystnad betraktade alla det på en gång pompösa och förfärliga fenomenet. Endast i viskningar förtrodde man varandra sina anmärkningar därutöver. Man visade och pekade, man talade knappt.

Högre än den övriga härjande massan av flammor, steg en eldpelare i skyn och glänste och dallrade mot den mörka fonden bakom den. »En kyrka, säkert en kyrka!» yttrade flera röster med en frågande betoning på orden.

»Det är Sankt Frederici», svarade den ene hamburgarens djupa stämma i det han sänkte kikaren från ögat. Några vid Travemünde hade meddelat tämligen lösa uppgifter om brandens uppkomst och riktning, vilket troligtvis vägledde honom till detta sitt omdöme. Likväl, efter vad jag sedermera informerades om var detta ett misstag. Fredrikskyrkan brann först påföljande morgon.

Var minut smulade måhända här ett välstånd till stoft, var timme slukade miljoner. Firmor, som seklers idoghet byggt upp, sjönk i ett nu till intet i lågorna. Handelsvärldens troner skakades i djupet av sina grundvalar. För det var i hjärtat av Hamburg, bland de rikaste magasinerna, de ståtligaste köpmanspalatsen, de mest luxuösa butikerna, som den store förhärjaren gick sin, emellanåt hejdade, men ännu ej avbrutna bana. Han förbisåg vid detta tillfälle fattigdomen och eländet, han lämnade Hamburgerberg och förstäderna å sido. Han angrep våldsamt välmågan och rikedomerna. Han gick de präktigaste gatorna, de mest besökta promenaderna,

han avlade besök hos miljonärerna och satte sig i besittning av de dyrbaraste lagren. Han ilade Jungfernstieg framåt, vilade ett ögonblick i Elbepaviljongen, och speglade sig i Binnen-Alstern. Han var fullkomligt modern och dandylikt noggrann i valet av ställen för sin promenad. Han höll sig ständigt i grannskapet av den eleganta världen, och om han som hastigast tittade in i det stora stadsfängelset var det troligtvis endast för att ge en hyllning åt dagens filantropiska åsikter.

Klockan omkring tre på morgonen väcktes åtskilliga passagerare av ett eget bullrande ljud på däck. Ankaret föll. Fartyget låg på något avstånd framför Travemünde där man i dunklet såg åtskilliga ljus skymta. Först efter dagningen vågade man inlöpa i detta nautiskt vådliga farvatten. Ett par signaler växlades med landet, och inom kort lade en båt till vid sidan av fartyget. Några kraftiga, senfulla gestalter visade sig klättrande på relingarna, sedan de vid ångbåten fastgjort sin egen bräckliga farkost, som gungade högt på vågen och nästan tycktes färdig att krossas mot den orörliga, tunga massa, under vilken den sökt skydd. På en tyska som visserligen i ett eller annat enskilt ljud mycket närmade sig svenskan. Men i det hela för en främling åtminstone, var nästan omöjlig att förstå, gav de några ytterligare detaljer i det ämne som nu uteslutande upptog alla sinnen och enväldigt lade under sig varje samtal: Branden i Hamburg. Nicolaikyrkan, Eimbeckska huset, Gampeska bokhandeln hade brunnit, gamla Börsen och rådhuset hade blivit sprängda i luften, av Hamburgs »unpartejischer Correspondent» lär inte en bokstav ha kunnat räddas. Därutöver sjutton personer som i Herr käppfabrikanten Meijers källare gratis såg sin törst till godo hade blivit begravda under ruinerna av huset, vilket störtade ihop, i detsamma det näst belägna sprängdes i luften. Sinnesstämningen var fruktansvärd. Folket halvt i uppror, i öppet knot mot myndigheterna, försökte att kasta av sig lydnadens bojor. En massaker hade redan skett mot åtskilliga engelska sjömän och responsen därav med bävan emotsedd. För att biträda vid ordningens upprätthållande hade Lübeck till Hansasystemen skickat all sin militär, så till häst som fot, så rädda som modiga. Stundligen strömmade skaror av flyktingar från den olyckliga staden och huvudvägen emellan Hamburg och Lübeck erbjöd skådespelet av utmattade och förhungerade utvandrare. Som blindvis ilade framåt, belåtna åtminstone att ha vänt detta fasans hemvist ryggen. Mitt i denna förvirring,

detta allmänna elände, spelade emellertid egennyttan och krämarsinnet sin smutsiga roll på ett revolterande sätt. För en transport med en rustvagn och ett par hästar fordrades tvåhundra mark kontant. Arbetskarlen begärde för en börda värdet av ett legohjons årslön.

Hamburgarna hade hört nog. De lät nedkasta sina kappsäckar i lotsbåten och förberedde sig att genast lämna fartyget. En av passagerarna betygade dem sitt deltagande i den olycka som enligt deras egen, nu mera stadgade övertygelse, inte gått skonande förbi deras boningar, utan antagligen i deras frånvaro hemsökt dem. Men med en ton som ingalunda klingade nedslagen, svarade honom den ene av de bägge köpmännen: »I sådant fall blir det ingenting annat, än att börja på nytt igen. Jag står då endast på samma punkt som för tio år sedan. I frågan om att förvärva är Hamburg, Gud ske lov, ett bland de bästa ställena i världen.»

Dylika exempel på den egna spänstighet i olyckan som utmärker köpman-nasinet hade jag, i synnerhet efter ankomsten till Hamburg, vid flerfaldiga tillfällen iakttagit. Där förde man redan nya arbetsmaterial fram till de nästan rykande ruinerna, och man glädde sig åt tanken, hur regelmässigt skönt Hamburg skulle åter stiga upp ur sitt grus. Mången skulle ha gråtit bittert på spillrorna av sitt omintetgjorda välstånd. Hamburgaren tänkte endast på möjligheten att åter bringa det till blomstring. Han tröstade sig, likt köpmannen på Gauthiod, med sitt kära Hamburgs företräden som handelsstad. Med tanken att han trampade en jordmån där förmögenheter skjutit upp som svampar.

Nu inträdde ett par timmars stillestånd. Var och en smög sig ned i sin hytt för att njuta någon vila efter den oroliga natten. En vacker majsol kastade i guldkimrande kolonner sitt sken över den lätt krusade havsytan då vattenskovlaren åter började röra sig. Först sakta och betänkligt, sedan med den raska taktfulla fart som är egendomlig för ett välförsett, i verksamhet varande ångfartyg. Inom några ögonblick låg vi förtöjda vid Travemünde.

Det är med en egen känsla man för första gången sätter foten på främmande mark, som sådan vill jag inte räkna det natursköna Seeland och det gästvänliga Köpenhamn. Man finner sig så isolerad, mera till följd av inre kombinationer, än genom de omgivande föremålens mot hemmet kontrasterande natur. Likväl, skiljde sig Travemünde med sina korsvirkeshus så

föga från någon av våra mindre skånska städer att en misslyckad gissning därför skulle ha varit ganska förlätlig.

Uttryckligen måste man dock tillerkänna tyskarna företrädet med hänseende till den snygghet som rådde överallt. I den vackra söndagsmorgonen stod boningarna städade och putsade som dockskåp, medan på sätena framför husen satt brokiga grupper och gassade sig i solskenet. Ur fönstren skymtade rikligt med blomster, däri inberäknat ett par vackra rödkindade flickansikten, vilkas respektive ägarinnor fördrev tiden till gudstjänsten med att försänka sig i betraktelser över de förbigående; en vanlig förströelse i små städer och någon gång även i stora. Ännu hade föga badgäster kommit till stället för att i Östersjöns vågor som här enligt vad man höglärt försäkrat mig skulle kurerande bortskölja gamla krämpor eller hålla väntade på avstånd. Vadan också rörelsen inte på långt när föreföll så livlig som man tyckte sig med fog kunna vänta sig av en badort, vilken årligen besöktes av omkring sju till åttahundra personer. På min fråga om vilka åtgärder gästerna vanligen brukade vidta för att jaga alla badorters svurna fiende, ledsnaden, på flykten, uppgavs bland andra även fyrverkerier såsom verksamma. Det är ändå kontrasterna som här förnöja i livet. De som i vatten lagt sig om morgonen vill om kvällen leka med elden. Jag lämnade Travemünde utan att ens smaka på dess underbart delikata europeiskt beryktade torsk. För detta gudlösa åsidosättande av en rättskaffens resandes plikter bad jag på vägen till Lübeck torsken om förlåtelse.

Det gamla allvarliga Lübeck är något mera Hansa än dess stolta syster, det för ej längesedan glänsande palatsdigra Hamburg. Mycket har inte här blivit gjort för försköning, men allt är gediget, bastant, det som man kallar gott arbete. Husen bär en prägel av gammaldags enfald och redbarhet. Rikedomerna har här försmått att visa sig modern. Miljonärer bor med gavlarna av sina boningar åt gatan. Det skulle måhända på annat ställe skada deras kredit.

Renligheten och snyggheten är utomordentlig. Man till och med bokstavigligen tvättar och skurar gatorna. Vad skulle härom sägas i Sverige där man knappt sopar dem? En morgon vaknade jag av ett eget droppande ljud

Läs fortsättningen av "En reseskildring från Europa 1842" av Karl Kullberg genom att köpa boken i den tryckta inbundna versionen eller som ebok. Boken finns tillgänglig hos alla välsorterade bokhandlare liksom förlagets egen webbutik www.biqstore.eu eller besök gärna förlagets webbplats www.interactive.com för mer information om boken.